

*Стефан А. Ефтимовски**

ЕВРОСКЕПТИЦИЗАМ У ДРЖАВАМА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Сажетак

Чланак се бави анализом евроскептицизма у три велике и прилично различите државе Европске уније, такође, он указује на диверзификованост идеолошких питања политичких партија у овим државама. Евроскептицизам се последње деценије усталио у политичком дискурсу Европе. Са повећањем броја чланица Европске уније, наметнула су се многа нова питања везана за опстанак и будућност ЕУ. Са једне стране евроентузијастички заступају идеју да ће улазак у ЕУ оснажити њихов утицај националних држава у Европи, док скептици тврде да тако само још додатно умањио суверенитет државе у оквиру ЕУ.

Уз помоћ компаративне анализе у овом раду се представља савремена политичка ситуација у Европској унији. Посебна је пажња обрађена на политичке партије и на њихове идеолошке ставове који обликују евроскептицизам данашњице.

Кључне речи: евроскептицизам, европске интеграције, политичке праксе, Шведска, Немачка, Велика Британија, Европска унија.

* Филозофски факултет, Универзитет у Београду

1. Скепса према Европи

Након хладног рата, у политичком дискурсу Европе јавио се празан простор. Европска унија, као широк политички концепт, полако заузима процеп који је одједном настао распадањем Источног блока. Мења се тежиште међудржавних односа и све већу важност придобија идеја уједињене Европе, а упоредо са том идејом јавља се и одређена доза сумње. Милена Сунус износи један узрок скепсе према ЕУ, а то је перцепција себе као мале државе. На Европу се гледа као на игралиште четворо великих: Велике Британије, Немачке, Француске и Италије. Евроентузијастички заступају идеју да ће улазак у ЕУ оснажити њихов утицај у Европи, док скептици тврде да би такав потез само још додатно умањио суверенитет националне државе у оквиру ЕУ, чинећи је мање битном чланицом.

Ствара се „Европа уније“ како је назива Милош Кнежевић,¹ која негира постојање Европе изван својих контура и тежи остварењу једног тржишта које би створило могућност за несметани промет капитала, док је маргинализована потреба за помирење и стварање „Европе културе“. Овакав став среће се у речима многих евроскептика које ће у неколико поглавља бити представљене, нарочито у савременим токовима критичког мишљења и политичких ставова унутар три велике и по својој природи различите државе: Велике Британије, Немачке и Шведске.

2. Евроскептицизам у Великој Британији

Противљење европским интеграцијама представља један од најважнијих чинилаца и медиј кроз који делује савремени енглески национализам. Енглески евроскептици се на овај начин, такође, боре да очувају британски суверенитет, уместо да се кроз унапређивање политичких аргумената нађе начин да се даље развијају енглеске независне институције. Другим речима, главна карактеристика енглеског евроскептицизама је одбрана британског суверенитета.

1 Детаљније о томе: Кнежевић, Милош, *Евроскептицизам*, глава „Метафизика Уније: читава Европа у Унији“, стр. 43-44, Заслон, Београд, 2008.

Највећи део аргументације заправо лежи у разумевању енглеског схватања нације и национализма кроз историју. Овде је потребно направити деликатну равнотежу између сличности које деле све нације и национализми, и специфичности сваке нације и национализма понаособ. Све нације постоје унутар тензије између универзалног и посебног. Садржај сваког национализма може варирати, али форма остаје углавном непроменљива. Ако се посматра један национализам кроз призму идеалног типа, онда се долази у опасност губитка оштрине анализе и испуштања из вида све специфичности које карактеришу национализам који се посматра. Не само што можемо да се добије искривљена слика национализма који се анализира, већ ће се национализам тражити на погрешним местима, а самим тим ако се не пронађе оно што је *a priori* постављено онда неће бити ни траженог национализма.

Испитивање суверенитета у контексту савременог енглеског национализма је од велике важности за анализу евроскептицизма. Од модерног доба национализам је веома важан за легитимизацију вршења власти. Како Ернест Гелнер истиче, „национална култура“ постаје кључни политички елемент у јавном животу.² Како је ера национализма проистекла из овог процеса промена, постајало је све мање могуће да држава постоји без подстицања неке врсте опште културе помоћу које се легитимише остваривање државне снаге. Другим речима, потребан је нови ниво легитимитета када држава постане суверена.

Поред британског империјализма и енглеске „посебности“, Европа је значајан оквир за разумевање енглеског национализма у претходних пола века. После Другог светског рата, суверенитет је постао кључни чинилац независности и државне снаге у Енглеској. Бен Велингс истиче да: „иако коначно одредиште европских интеграција није никада било јасно (или нико у тај коначни циљ није веровао), оно што је сигурно је да процес европских интеграција са собом носи и одређено губљење суверенитета. Таква идеја је тешко могла да се толерише у послератним наративима енглеског национализма унутар којих је трајни суверенитет био симбол

2 Гелнер Ернест, *Нације и национализам*, Матица српска, Нови Сад, 1997.

величине нације. Конкурентска схватања суверенитета леже у сржи енглеског национализма, а самим тим се и односе на процес европских интеграција. Обе концепције суверенитета почивају на разумевању скоре прошлости из које су Енглези, али и посвећени европејци, извукли потпуно другачије поуке. За континенталне Европљане прошлост карактеришу катастрофе и ренесанса, док за Енглезе прошлост представља извор величине³.

Лично сећање на конфликте обезбедило је у добу после Другог светског рата једну врсту пермисивног консензуса, а одиграло је и значајну улогу при мотивисању иницијатора европских интеграција. Овакво сећање било је један од најважнијих разлога за мирну подршку процесима европских интеграција, све до великих потреса који се тичу ЕУ деведесетих година прошлог века. Од тада, таква подршка је ослабила, те су апологете Уније морале да користе нову терминологију, која је све више личила на класичан националистички говор, при оправдавању све ширих и дубљих промена унутар ЕУ. Ту се пре свега мисли на новонастали проблем суверенитета, тачније на све дифузнији карактер суверенитета.

Историјски моменат који је усадио евроскептицизам у само срце енглеског национализма био је долазак Маргарет Тачер на место премијерке.⁴ Осамдесете године прошлог века биле су значајан тренутак у развоју енглеског национализма. Неолиберална идеологија је преузела водећу улогу у креирању новог енглеског национализма, што је директно утицало на мењање политике владајуће Конзервативне партије од проевропски настројене странке до противника процеса интеграција у Европи. Ово је имало за последицу стварање кохерентне основе за конституисање другачијег национализма.

За Маргарет Тачер читав европски политички пројекат представљао је супротно становиште политичком пројек-

3 О томе: Wellings, Ben (2011): „Political resistance to European integration and the foundations of contemporary English nationalism“, стр 11.

4 Маргарет Тачер, рођена 13. октобра 1925. године, постала је 1974. године председница Конзервативне странке, а потом и прва жена председник владе Уједињеног Краљевства. Ту позицију држала је од 4. маја 1979. до 28. новембра 1990.

ту који је укореењен у неолиберални англоамерички национализам. Европске интеграције се поново конструишу као „друго“ у односу на британски политички поредак. Ово је директно утицало на поделу унутар саме Конзервативне партије, на радикалне тачеријанце и реформисте. Критика другог таласа интеграција у Унију од стране Тачерове, поставила је темеље за успостављање евроскептицизма унутар националистичког енглеског дискурса. Иако критикована од стране великог броја припадника владајуће елите, што је касније довело до њеног пада, идеје које је прокламовала имале су значајан утицај на даљи процес британских европских интеграција. Јака опозиција европским интеграцијама која је постојала још од педесетих година прошлог века, сада је добила поновну потврду у широко прихваћеном идеолошком дискурсу.⁵ Стратегија је била да се обезбеди сигурна подршка у јавном мњењу и на тај начин да се направи раскид са британским европејством, а да се заговорници даљих интеграција маргинализују, што потврђују дебате између Тачерове и Жака Делора.⁶

Говор Маргарет Тачер из Брижа 1988. године могао би да се означи као кључан у стварању енглеског евроскептицизма. Овај говор није само обележио један кратак период европске политике, већ је постао опште место у анти-ЕУ дискурсу.

На много начина, „Бриж“ је попут речи „Брисел“ симболички веома богат појам. Баш као што овај други појам указује на, неретко носећи са собом и негативну конотацију, физичку представу Европских интеграција, тако овај први симболише британски отпор интеграцијама. Но, ипак за разлику од „Брисела“, који је слабо транспарентан и нејасан појам, „Бриж“ прецизно реферира на говор Тачерове.

2.1. Британске евроскептичне партије

Како је динамика европских интеграција постајала све интензивнија, тако су питања националног суверенитета и

5 О томе: Usherwood, Simon: „Bruges as a Lodestone of British Opposition to the European Union“, Collegium, str. 7, College of Europe, Bruges, 2004.

6 Жак Делор, француски економиста и политичар, био је председник Европске комисији у три мандата, од јануара 1985. до децембра 1994. године.

идентитета постајала све значајнија. То је директно резултирало додатним растом евроскептицизма у Конзервативној партији, али и оснивањем мањих евроскептичних партија. Други разлог за раст евроскептицизма у Британији било је јачање монетарне уније, бројне меке евроскептичне партије су се представљале као проевропске, али су оштро одбацивале могућност британског прихватања заједничке европске валуте - евра.

Што се тиче политичких партија у Британији, уочљив је мање или више изражен евроскептицизам код већине странака присутних на британској политичкој сцени. Међу „меким“ евроскептичним партијама можемо да пронађемо и оне највеће као што су Лабуристичка и Конзервативна партија.

Лабуристичка партија је после Другог светског рата била отворено евроскептична партија. Она је са сумњом посматрала процес европских интеграција, видевши у њему само још једну претњу европског капитализма британским државним институцијама. Ове сумње биле су додатно оснажене при првом покушају Велике Британије да се укључи у Европску заједницу 1961. као и при уласку 1973. године. Након 1988. Лабуристи мењају своју политику према европским интеграцијама и постају проевропска партија. Овакав догађај је потпуно у складу са општим стањем у Европи тих година. Ентузијазам који се родио са колапсом источног блока, пренео се и на ставове према Европској унији и процесу интеграција. Организације унутар Лабуристичке партије које су евроскептичне провенијенције, биле су знатно слабе у својим ставовима. Оне које су се највише истакле су *Лабуристи против еура* (Labour against the euro) и *Лабуристи за референдум* (Labour for a Referendum).

Меки евроскептицизам у Конзервативној партији је био константно присутан, али од средине 1980-тих па надаље он је додатно ојачао, те је у наредних десетак година био дефинишући за политику ове партије. Њен политички идентитет се се конструисао око европског питања, што је и условило стварање бројних европских организација унутар ове партије. Најпознатија од тих група била је *Група Бриж*, док су попут *Европске истраживачке групе* или *Европске фондације* додатно указале на релевантност ове теме. Код већине партија у Британији је присутан националистички образац

евроскептицизма, који се огледа у страху од губитка суверенитета националне државе и „хиљаду година дуге историје“.

Мање евроскептичне партије у Британији:

Тврди евроскептицизам Меки Евроскептицизам

Независна партија Велике Британије Зелена партија

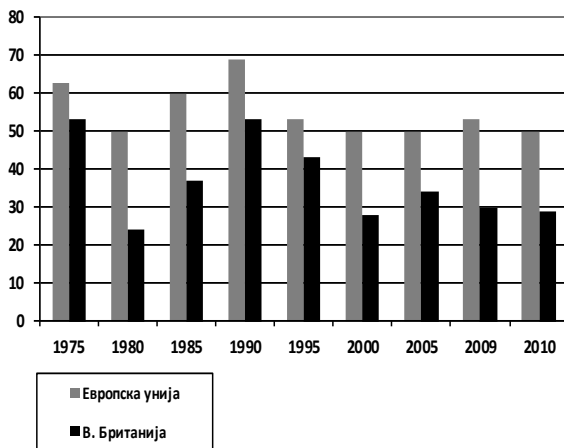
Социјалистичка радничка партија Социјалистичка алијанса

Британска национална партија Демократска унионистичка партија

Шкотска социјалистичка партија

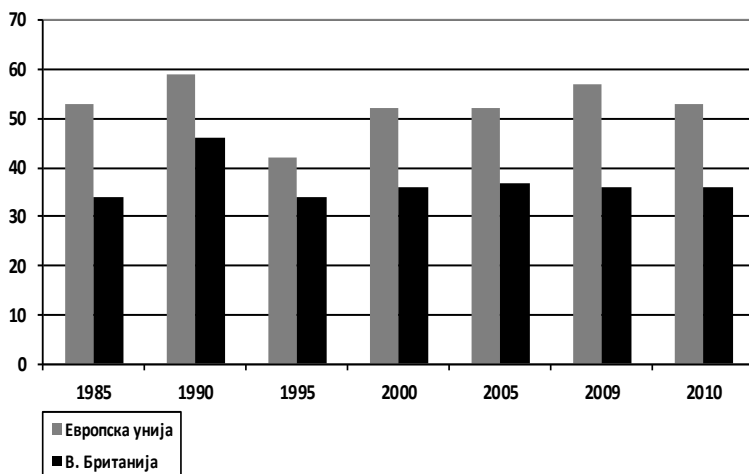
Како би био пружен што бољи увид у целокупно друштвено стање у Британији корисно је навести Еуробарометар истраживањима.⁷ Ради компаративне анализу пажња ће бити усмерена на неколико питања, као што су став о самом чланству у Европској унији, питање о бенефицијама које је држава добила по уласку у ЕУ, вера у саме институције уније.

Табела 1 - Да ли сматрате да је учлањење ваше државе у ЕУ добра ствар?

7 Еуробарометар представља серију анкета које спроводи Европска комисија од 1973. године. Ове анкете исказују став јавног мњења према великом броју питања, која се крећу од субјективних доживљаја и ставова о личном животу, па све до евалуирања саме Европске уније и њених институција.

Табела 2 - Да ли сматрате да је ваша држава искористила чланство у Европској унији?

У табели 1 и 2 уочава се да су одговори грађана Велике Британије слични просечним резултатима одговора свих испитаника из ЕУ. Године које треба издвојити су 1990. и 2000. 1990. Забележено је за услове Велике Британије ванредно позитивно мишљење о ЕУ, али то се објашњава ентузијазмом који је тих година владао читавом Европом. На крају миленијума осетио се страх грађана од увођења заједничке европске валуте, као и од новог таласа прикључења, што је резултирало опадањем позитивних ставова према европским интеграцијама.

Важно је да се примети да су грађани Велике Британије исказали убедљиво највеће неповерење према ЕУ, јер се чак 64% изјаснило да нема веру у Унију, док је 20% испитаника било на страни оних који верују. Велику Британију прате Грчка и Немачка са 60% и 51% оних који не верују у институције Европске уније. Ако имамо у виду да би становници Велике Британије најмање жалили ако се Унија распадне, онда је теза о изразитом евроскептицизму Британаца и потпуно потврђена. У Немачкој се среће потпуно другачија слика него код Британаца, па ће опозитним став Немаца о ЕУ бити приказан у следећем одељку.

3. Евроскептицизам у Немачкој

Немачка није позната по евроскептицизму, шта више она представља модел државе која је веома наклоњена идеји европских интеграција. У овој држави постоји широко прихваћени консензус око европског пројекта, јер су ставови политичких партија углавном уједначени када се постави питање европског суверенитета и економске међузависности држава у Европи. Овакво опште прихватање произилази из више чинилаца, пре свега из пермисивног консензуса који је присутан у јавном мњењу. Свему томе значајно доприноси и јака индустријска производња и снажан банкарски сектор који су веома профитирали од слободног европског тржишта. Унутар дебата у академским круговима, немачки случај је представљан као изузетак, поготово ако се врши поређење са Британијом и Шведском. Зато се може поставити питање где се заправо налазе евроскептици у Немачкој?

Ако би се искористила класификација Тагарта и Сербиака на „тврди“ и „меки“ евроскептицизам, видело би се да у Немачкој веће странке углавном подржавају европски пројекат. Такве странке се у овом случају могу назвати једним заједничким именом - европрагматицима, док се међу мањим странкама могу препознати евроскептични елементи.⁸

8 Lees, Charles: "The Limits of Party-Based Euroscepticism in Germany", *Opposing Europe? - The Comparative Party Politics of Euroscepticism* (Aleks Szczerbiak, Paul Taggart), стр. 31, Oxford University Press, Oxford, 2008.

Табела: Типологија позиција политичких партија у Савезној Републици Немачкој.

Европрагматици	Меки евроскептици	Тврди евроскептици
Социјалдемократска партија	Леви (Die Linke)	Националдемократска партија Немачке
Зелени	Лева струја Социјалдемократске партије	Републиканци
Странка слободних демократа	Националисти из редова Странке слободних демократа	Немачка народна партија
Хришћанско демократска унија Немачке/ Хришћанско демократска унија Баварске	Десничарски елементи Хришћанско демократске уније	

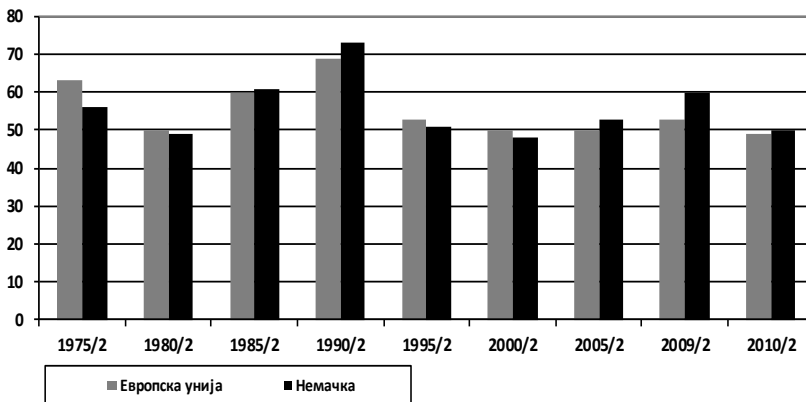
Резултати Еуробарометра показују значајан пад позитивних ставова Немаца по питању Уније током последње деценије XX века и прве деценије XXI века. Од раних деведесетих, ситуација се нагло мења и на место наизглед неограничене подршке европским интеграцијама долази знатно опрезнији став. Ова испитивања јавног мњења показала су да је Немачка достигла европски просек, а у неким случајевима чак је и пала испод њега. На овакво повећање скептицизма посебно су утицала два разлога. Први и по мишљењу аутора битнији, јесте увођење заједничке валуте - евра. Други, такође важан разлог, је проширење Европске уније, нарочито оно које се догодило 2004. Године.⁹

Што се тиче политичких партија и њихових ставова према овим великим променама унутар Европске уније, ту не долази до тако драстичне промене као у ставовима јавног мњења. Не постоји ни једна велика водећа странка у политичком спектру Немачке која представља претњу по традиционално проевропски став. Тагарт и Сербиак указују на ову

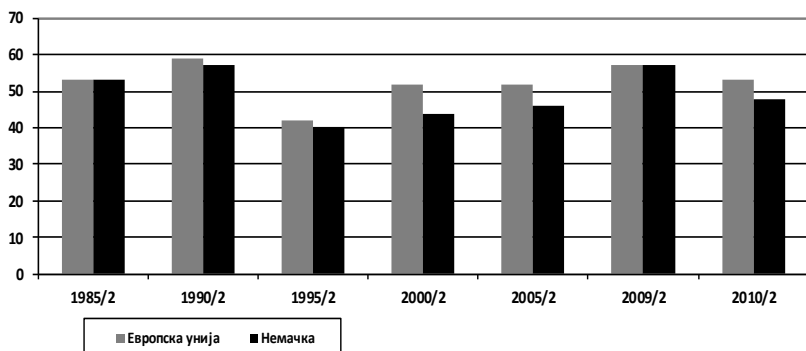
9 Busch, Klaus; Wilhelm Knelangen: „German Euroscepticism“, *Euroscepticism: Party politics, national identity and european integration* (Robert Harmsen; Menno Spiering), str. 84, Rodopi, Amsterdam, New York, 2004.

чињеницу говорећи да ако тражимо евроскептицизам који је базиран у партијама и њиховим политикама, немачке партије у том светлу и даље не представљају битан чинилац.¹⁰ Но, не може се рећи да Немачка није променила своју позицију на европској сцени. И поред тога што се додатно оснажила и постала можда и мотор покретања Европске уније, Немачка је сада више него икада окренута заштити својих националних интереса, а питању интеграција приступа на много више инструменталан начин.

Табела 1 - Да ли мислите да је чланство ваше државе у ЕУ добра ствар?

Табела 2 - Да ли је ваша држава искористила чланство у ЕУ?

10 Szczerbiak, Aleks and Taggart, Paul: „Opposing Europe: Party Systems and Opposition to the Union, the Euro and Europeanisation“, u *SEI Working Paper*, str. 9-12, University of Sussex, Sussex, 2000.

Прва табела указује нам на већ истакнуту чињеницу да је мишљење немачког јавног мњења по питању европске политике у већини позитивно, али се може уочити и нагли пад оваквих ставова након почетка деведесетих година. Међутим, важно је приметити да овакав пад није присутан само у Немачкој, него да је то то тренд карактеристичан за целу Европску унију. Пораст незадовољства зависи пре свега од економских фактора, тачније од страха да ће због прихватања заједничке европске валуте доћи до инфлације у држави и смањења животног стандарда. Одбијање евра има емотивну димензију, те се неретко заснива на патриотским осећањима и везаности за бившу немачку марку. Немачка марка значила је далеко више од средства плаћања у овој држави, односно она је национални симбол економског просперитета након Другог светског рата.

Користећи се овим резултатима видимо да тврди евроскептицизам тј. принципијелно противљење Европској унији и интеграцијама, како га дефинишу Тагарт и Сербиак, у Немачкој заступају оне странке које су маргинализоване на политичкој сцени. И друга табела, која се бавила питањем да ли је Немачка добро искористила све бенефиције ЕУ, указала је на сличан тренд - до почетка деведесетих година прошлог века већина Немаца је сматрала да су бројне бенефиције искоришћене. Крајем деведесетих долази до обрта у овим ставовима, те је већина Немаца веровала супротно. Када је 2009. и 2010. године нестао страх од великих промена које су се догодиле, ставови су се опет приближили вредностима које су имали и пре деведесетих.

Будућност Немачке у оквирима ЕУ и њене амбиције су од деведесетих година прошлог века стално отворене теме за дискусију. На политичкој сцени присутни су политичари који отворено критикују ЕУ или исказују скепсу према целом пројекту, али они и даље остају усамљени унутар политичких партија те таква мишљења не успевају да се наметну као јединствен став читаве странке. Оваква идеологија „крне овце“¹¹ више није искључиво присутна само у маргинализованим партијама, већ је постала свакодневица и у крупним

11 Teschner, Julia: „No longer Europe’s Europhiles? Euroscepticism in Germany in the 1990s“, Journal of European Integration, str. 74, Routledge, London, 2000.

политичким чиниоцима немачког страначког система. Чак је и бивши канцелар Герхард Шредер указивао на проблеме које заједничка европска валута може да донесе. На исти проблем указивао је и његов противник Ендмунд Штојбер.¹²

Представници тврде струје евроскептицизма у Немачкој налазе се на линији крајње деснице. Партије екстремне деснице успевају да освоје гласове на локалним изборима и да имају своје представнике на најнижим нивоима немачког парламентарног система, али са ових позиција им је практично онемогућен шири утицај на политичку ситуацију, као и на јавност. Како нису добиле своје представнике у Бундесрату, а немају ни своје представнике у Бундестагу, ове странке никада нису имале прилику да активно учествују у креирању државне политике. Код њих се преплићу појмови евроскептицизма и еврофобије, те је самим тим тешко тачно се фокусирати на тврди немачки евроскептицизам.

Водећа реч у сфери меког евроскептицизма у Немачкој свакако припада Левима (Die Linke). Који се залажу за очување ЕУ као „незаобилазног поља за политичке акције које су усмерене ка обезбеђивању мира у Европи”. Такође, они сматрају да је Европска Унија потребна како би се савладала економска криза како би се очували интереси запослених, али са друге стране је потребна да би се кроз њу извршила социо-еколошко реструктурисање унутрашњег европског тржишта. Но, њихова скепса се јасно огледа у закључку да „Европа и Европска унија нису довољно добро опремљене за ове задатке” (Програм Левих за изборе 2009).

Друга по величини партија у Немачкој, Социјалдемократска партија, је током деведесетих година кокетирала са меким евроскептицизмом, а њено лево крило и даље је остало до неке мере евроскептично. Упркос претпоставкама да ће постављање проблема Европске монетарне уније у центар политичке кампање пред изборе донети значајан број гласова, овај потез је само додатно дестабилизовао Социјалдемократску партију и умањио јој подршку међу гласачима. Ово је био уједно показатељ да евроскептичне идеје могу да буду

12 Busch, Klaus; Wilhelm Knelangen: „German Euroscepticism“, *Euroscepticism: Party politics, national identity and european integration* (Robert Harmsen; Menno Spiering), стр. 90, Rodopi, Amsterdam, New York, 2004.

део дискурса политичких партија у Немачкој, али не и његова окосница.¹³

Као што смо видели, у немачком јавном мњењу постоји јасно изражена евроскептична нит, али она још увек није прешла на ниво званичне политике. Та нит пре свега преовладава у реакционарном делу немачког становништва које је склоно десном или левом екстремизму. Изостанак јаког евроскептицизма у политици је пре свега резултат обесхрабрености припадника немачке политичке класе који заступају овакве идеје, што и није изненађење јер системско деловање највећих политичких актера практично онемогућава да евроскептични ставови добију већи публицитет.

4. Евроскептицизам у Шведској

Шведски евроскептицизам је у великој мери условљен позитивном сликом коју нација гаји о самој себи. Честа је визија јединственог шведског модела који наглашава демократију, једнакост и социјалну заштиту, па је самим тим уверено веровање да се он налази под опсадом „назадних“ европских закона и директива. Тако за Швеђане Европљани представљају *другог*, у односу на којег се развија самодовољно национално биће. Евроскептицизам у Шведској представља резултат самоперцепције становништва, које верује да је њихова држава специјална, либералнија, више социјална у односу на друге државе Европе. Овакве представе биле су нарочито карактеристичне после Другог светског рата, али са развојем држава благостања широм континента оваква представа изгубила је донекле своју потпору у реалности, док е слика остала присутна у јавном мњењу.

Године 1995. Шведска се заједно са Финском и Аустријом прикључила Европској Унији, али ово прикључење прошло је у јаком евроскептичном светлу. На референдуму који је одржан 13. новембра 1994. године 52,3% становништва је било за улазак Шведске у ЕУ, док је 46,8% било против. Чињеницу да је евроскептицизам веома присутан у шведском јавном мњењу потврђује и податак да је излазност на референдуму била веома висока, чак 83,3% од укупног гласачког тела. Главни узроци евроскептицизма у Шведској

13 Lees, Charles: "The Limits of Party-Based Euroscepticism in Germany", *Opposing Europe? - The Comparative Party Politics of Euroscepticism* (Aleks Szczerbiak, Paul Taggart), str. 19, Oxford university press, Oxford, 2008.

су културолошког карактера и заснован је на перцепцијама националне супериорности, посебно у области равноправности полова и заштите животне средине.

Дуго после прикључења Шведске Европској унији, грађани су били сумњичави према овом потезу. Прецизније речено, требало је седам година, према подацима Националне агенције за статистику, да број оних који одобравају приступање надјача број европротивника. Изузетно лош став јавног мњења према ЕУ је ескалирао одмах након референдума, што је уједно и био један од најважнијих разлога да 1997. године влада објави да неће учествовати у Европској монетарној унији - ЕМУ и трећој фази увођења заједничке валуте која је започела 1999. године.

Од почетка континенталне сарадње у Европи Шведска је била поприлично уздржана. Разлог за овакав став је била пре свега државна неутралност, која је после Хладног рата учинила да она буде нефлексибилна по питању интеграција. Политика коју је ова држава спроводила често је могла да се окарактерише и као изолационистичка, међутим, ако се има у виду да је она једна од држава оснивача Европске асоцијације за слободну трговину и да је у два наврата имала улогу придружног члана ЕУ, пре него што је и званично аплицирала за чланство, онда се у таквом процесу интеграција огледа скепса, али не и фобија.

Ово *непријатељство* према Европској унији се јасно огледа у партијском систему, који је након мањих турбуленција крајем осамдесетих и почетком деведесетих година XX века, попримио релативно стабилан облик од седам странака које су релевантни политички чиниоци и које креирају владу. Од ових седам партија једино Зелени, не припадају једном од два политичка блока. Са леве стране постоји *социјалистички блок*, који се састоји од Лево партије и Социјалдемократске партије. Лева партија је 1990. променила своје име, некада се звала Комунистичка унија, док социјалдемократе представљају шведску најјачу партију, са блиским и изузетно јаким везама са водећим синдикатима. Тезу да је Шведска превасходно левичарски настројена држава потврђује чињеница да је на изборима од 1945. до 2010. просечан број гласова левичарског блока био око 45%, што је далеко више од њихових ривала. Иако до 2002. само девет година левичари нису били

на власти, та ситуација се значајно променила од 2006. на даље, када је Алијанса за Шведску формирала владу у два мандата.

На десном центру налази се други блок, *Алијанса за Шведску*, коју сачињавају четири буржоаске партије. Партија Центра формирана је 1913. године као партија која има за задатак да брани интересе шведских фармера. Међутим, иако је њен удео гласова у парламенту дошао у непропорционалан положај у односу на становништво које се бави примарним сектором, она је остала јак политички чинилац, који своје гласове углавном добија у руралним подручјима Шведске. Друге две старије странке у овој алијанси су Странка умерене коалиције и Либерална народна странка. Умерени су од седамдесетих година били у знатном паду, јер са неолибералном доминацијом на интернационалној политичкој сцени њихов социјални конзерватизам бива одбачен. Са друге стране либерали, који имају јаку, али диверсификовану базу међу урбаним интелектуалцима и умереним грађанима из руралних области, заступали су једну врсту центристичког, социјалног либерализма. Четврта партија која чини овај блок је Демохришћанска партија, која је нова у парламенту, у који први пут улази 1991. године. Попут других хришћанских партија у протестанској северној Европи, и ова партија базира своје ставове на одбацивању секуларизације друштва.¹⁴

Николас Ејлот указује на чињеницу да су све партије у мањој или већој мери евроскептичне. Свих ових седам партија, осим либерала, су против ЕУ као федерације, а Лева партија и Зелени могу бити окарактерисани као тврди евроскептици. Ове две партије биле су против придруживања и и даље изјављују да желе да Шведска напусти Европску унију. Партија Центра би се према Тагартовој и Сербиаковој типологији могле окарактерисати као мека струја евроскептицизма. Ова странка је позвала своје гласаче да на референдуму за приступање унији заокружи да, јер је ЕУ, према њиховим схватањима најразвијенија европска организација и најефикасније средство за промовисање страначких циљева. Али и оваква унија се мора узети *cum grano salis* јер

14 Aylott, Nicholas: „Softer but Strong: Euroscepticism and Party Politics in Sweden“, *Opposing Europe? - The Comparative Party Politics of Euroscepticism* (Aleks Szczerbiak, Paul Taggart), Oxford University press, Oxford, 2008.

„да би ЕУ могла да се бави важним питањима и да би људи одржали своју веру у њу, она мора да се промени. Веома је битно да се процес доношења одлука унутар уније ограничи много јасније него пре. Одлуке би морале да се доносе у складу са националним законима, на принципу једногласног одлучивања. Првенствено мултилатерални карактер треба да се одржава и на нивоу делегирања одоздо“ (Програм Партије Центра). Оно што ова партија посебно истиче је блиска нордијска кооперација, јер је то за њих једини начин да се оснажи позиција нордијских земаља унутар Уније, те ова сарадња треба да настави да се развија и да буде што је више могуће отворена.

Као што се може видети, меки евроскептицизам може се пронаћи у свим партијама, али социјалдемократе, демокришћани и центристи имају организоване евроскептичне фракције унутар партије. Пракса идеолошког фракционализма није карактеристична за шведски политички систем, али разлог за овакву ситуацију је веома једноставан - ове три странке имају значајан број припадника и симпатизера који сматрају да је њихово руководство исувише наклоњено процесу европских интеграција.¹⁵

Евроскептична фракција међу социјалдемократима се развила кроз бројне инкарнације. *Социјалдемократе против Европске комисије* су формиране још 1993. године. Иако је њихова организација званично расформирана након референдума 1994. њени симпатизери су остали у контакту преко мреже *Социјалдемократска критика ЕУ*. У октобру 2002. Влада је расписала референдум за септембар наредне године, на коме су грађани имали да одлуче да ли су за приступање ЕМУ. Убрзо после расписивања референдума, *Социјалдемократска критика ЕУ* трансформисала се у *Социјалдемократе против ЕМУ*. Оваква опција се може назвати меким евроскептицизмом, а ту тврдњу можемо аргументовати чињеницом да је тек незнатан број социјалдекрата Шведске спреман да се одрекне ЕУ у потпуности. Веру у ЕУ Социјалдемократска партија исказује у свом програму и они тврде да је циљ социјалдемократије Европа изграђена

15 Aylott, Nicholas: „Softer but Strong: Euroscepticism and Party Politics in Sweden“, *Opposing Europe? - The Comparative Party Politics of Euroscepticism* (Aleks Szczerbiak, Paul Taggart), str. 184, Oxford university press, Oxford, 2008.

на миру и сарадњи. Самим тим је од пресудног значаја да се Европска унија отвори и за остале европске земље које желе да постану чланице уније, те да се на овај начин споји Европа као континент, који је превише дуго био подељен (према Програму Социјалдемократске партије).

Многи евроскептици доводе у питање демократски легитимитет ЕУ, тврдећи да постоји дискрепанција између шведског појма демократије и праксе коју води Унија, а ту је транспарентност кључни проблем, што смо видели и у програму социјалдемократа, који се могу окарактерисати као европрагматици. Шведска забринутост за квалитет демократије унутар Европске уније није детерминисана искључиво политичким и моралним идејама и нормама, већ и географски. Референдум из 1994. показао је значајан јаз између ставова унутар руралних и урбаних подручја. Велики градови попут Стокхолма, Гетеборга и Малмеа гласали су у корист чланства у ЕУ, док у унутрашњости, а поготово на северу земље, јавно мњење веома скептично по питању приступања у унију.¹⁶

Фракција слична већ поменутој у Социјалдемократској партији постоји и у Партији Центра, мада је овде случај да је Партија центра ближа евроскептичној позицији за разлику од својих противника. *Центар против ЕУ* је основан у јесен 1992. јер је одређени део чланства био незадовољан одлуком конгреса странке да подржи аплицирање Шведске за чланство у ЕУ. Ова фракција је убрзо подржана и од стране функционера странке, те се на тај начин још више оснажила скептична позиција. Упркос јасној институционалној структури, ова фракција је себе окарактерисала као мрежу, која има за циљ да промовише дебату и разговор о питању европских интеграција.

Исто важи и за трећу важну фракцију, *Демохришћани за алтернативну ЕУ политику*. Они су настали као реакција унутар Демохришћанске партије, након што су први пут ушли у парламент 1991. „Окидач“ за овакав тврди евроскеп-

16 О томе: Sunnus, Milena: „Swedish euroscepticism: democracy, sovereignty and welfare“, *Euroscepticism: Party politics, national identity and european integration* (Robert Harmsen; Menno Spiering), str. 197, Rodopi, Amsterdam, New York, 2004.

тицизам је био страх од превеликог приближавања посланика у парламенту идејама Европске уније.¹⁷

Упоредо са питањем суверенитета и демократије као основних узрочника евроскептицизма у Шведској, постоји још један битан разлог за ову скепсу, а то је питање неутралности. Неутралност постоји као дубоко укоревана карактеристика у шведском националном бићу, те је питање заједничког одбрамбеног система Европе осетљива тема за шведско јавно мњење. С обзиром на страхоте рата које су преживеле земље оснивачи ЕУ, разумљива је њихова разлика у односу на Шведску, која уживала дуг период без озбиљнијих сукоба. Чињеница да Шведска скоро двеста година није учествовала у рату, значајно доприноси идеји неутралности.

Литература

- Антонић, Слободан: *Вишијевска Србија*, Чигоја штампа, Београд, 2011.
- Антонић, Слободан: „ЕУ скептицизам у Србији“, зборник *Србија у предворју Европске уније: искушења и могуће исходите* уредник Гордана Живковић, Институт за европске студије, Београд, 2010.
- Aylott, Nicholas: „Softer but Strong: Euroscepticism and Party Politics in Sweden“, *Opposing Europe? - The Comparative Party Politics of Euroscepticism* (Aleks Szczerbiak, Paul Taggart), Oxford university press, Oxford, 2008.
- Belloni, Roberto: „European Integration and the Western Balkans: Lessons, Prospects, and Limits“, *Journal of Balkan and Near Eastern studies*, Trento University, Trento, 2009.
- Busch, Klaus; Wilhelm Knelangen: „German Euroscepticism“, *Euroscepticism: Party politics, national identity and european integration* (Robert Harmsen; Menno Spiering), Rodopi, Amsterdam, New York, 2004.
- Гелнер, Ернест: *Нације и национализам*, Матица српска, Нови Сад, 1997.

17 Aylott, Nicholas: „Softer but Strong: Euroscepticism and Party Politics in Sweden“, *Opposing Europe? - The Comparative Party Politics of Euroscepticism* (Aleks Szczerbiak, Paul Taggart), str. 186, Oxford University press, Oxford, 2008.

- Gifford, Chris: *The Making of Eurosceptic Britain - Identity and Economy in a Post-Imperial State*, Ashgate e-Book, Aldershot, 2008.
- Хофбауер, Ханес: *Проширење ЕУ на Исток - од Drang nach Osten до интеграције периферије у ЕУ*, Филип Вишњић, Београд, 2004.
- Кнежевић, Милош: *Евроскептицизам*, Заслон, Београд, 2008.
- Lees, Charles: "The Limits of Party-Based Euroscepticism in Germany", *Opposing Europe? - The Comparative Party Politics of Euroscepticism* (Aleks Szczerbiak, Paul Taggart), Oxford university press, Oxford, 2008.
- СМИТ, ЕНТОНИ, *Национални идентитет*, Библиотека 20. век, Београд, 1998.
- Sunnus, Milena: „Swedish euroscepticism: democracy, sovereignty and welfare“, *Euroscepticism: Party politics, national identity and European integration* (Robert Harmsen; Menno Spiering), Rodopi, Amsterdam, New York, 2004.
- Szczerbiak, Aleks and Taggart, Paul: „Opposing Europe: Party Systems and Opposition to the Union, the Euro and Europeanisation“, *SEI Working Paper*, University of Sussex, Sussex, 2000.
- Teschner, Julia: „No longer Europe’s Europhiles? Euroscepticism in Germany in the 1990s“, *Journal of European Integration*, Routledge, London, 2000.
- Usherwood, Simon: „Bruges as a Lodestone of British Opposition to the European Union“, *Collegium*, College of Europe, Bruges, 2004.
- Wellings, Ben (2011): „Political Resistance to European Integration and the foundations of contemporary English nationalism“ www.psa.ac.uk
- http://en.die-linke.de/fileadmin/download/english_pages/programme_of_the_die_linke_party_2011/programme_of_the_die_linke_party_2011.pdf
- <http://www.centerpartiet.se/Documents/otherlanguages/ideprgeng.pdf>
- http://www.socialdemokraterna.se/upload/Internationellt/Other%20Languages/party_program_english.pdf

Stefan A. Eftimovski

EUROSCEPTICISM IN THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

Resume

This article deals with the analysis of euroscepticism within three major and a lot of different countries from European Union, it points to the diversification of ideological questions of political parties in these countries. Euroscepticism in the last decade established itself in the political discourse in Europe. Increasing number of member states of the European Union, have imposed many new issues related to the survival and future of the EU . On the one hand, euroenthusiasts supports the idea of to join the EU to strengthen the influence of nation-states in Europe, while sceptics says that just further diminished sovereignty within the EU.

In addition to concerns about the survival of the nation and sovereignty within the EU , there are several causes that affect the birth of the eurosceptic views. It should first of all be emphasized economic reasons for scepticism towards further integration, which is reflected in the negative attitude towards the single European currency. Euroscepticism is the result of reactions and actions stemming from fear of loss of identity.

As the pace of European integration became greater, so the question of national sovereignty and identity become more important. This directly resulted in additional growth of euroscepticism in the Conservative Party, and the establishment of smaller eurosceptic parties. As for the political parties in the UK , there is a more or less pronounced euroscepticism in most parties present on the UK's political scene. Among the soft eurosceptic parties there can be find the larger ones such as the Labour and Conservative parties.

Regarding to this problem, Germany is not similar at all to the UK, also it is not known for euroscepticism, moreover it is a model of a state that is very sympathetic to the idea of European integration. In this country there is a widely accepted consensus on the European project, because the positions of political parties generally uniform about the question of European sovereignty

and economic interaction between countries in Europe. We have seen that there is not one big party among the leading political spectrum in Germany, which represent a threat to the traditionally pro-European stance .

In Germany, there is more present europragmatism, however, it must be said that Germany has changed its position on the European scene. In addition to further strengthen of Germany, it is now more than ever facing the protection of their interests, and the integration of access to much more instrumental way.

At the end of the paper I presented Sweden, which is in many aspects different and specific in relation to other European countries. Swedish euroscepticism is largely determined by the positive image that the nation grows on itself. A common vision of a unique Swedish model that emphasizes democracy, equality and social protection, and is therefore a widespread belief that it is under "siege" of European laws and directives. In this way, I gave a comprehensive presentation differences in manifestation of euroscepticism, and proved that a concept like this can be presented and accepted in many ways. In order to fully encompass euroscepticism we should use multilayered look at all the factors of this concept.

Key words: euroscepticism, European integration, party politics, Sweden, Germany, Great Britain, European Union.

Овај рад је примљен 25. октобра 2013. године а прихваћен за штампу на састанку редакције 17. децембра 2013. године.